

Els drets dels pobles indígenes i la lluita contra les desigualtats

Marco Aparicio Wilhelmi. Professor Serra Húnter de Dret constitucional. Universitat de Girona

Resum:

La lluita pels drets és la lluita contra les desigualtats. Els pobles indígenes en són conscients, i és per aquest motiu que el seu repertori de mobilitzacions és divers: Demanden drets però també posen en marxa mecanismes d'autotutela, pràctiques d'autodeterminació, de resistència en moviment.

L'autor:

Marco Aparicio Wilhelmi és professor Serra Húnter de Dret constitucional a la Universitat de Girona. Ha publicat nombrosos treballs sobre els drets dels pobles indígenes a l'Amèrica Llatina i col·labora habitualment amb organitzacions de defensa dels drets humans.

Contribució:

Actualment, són moltes les poblacions del planeta que viuen assetjades en el marc dels processos d'apropiació privada dels recursos naturals. En les darreres dècades, el model econòmic capitalista ha necessitat intensificar aquest setge per garantir la competitivitat i l'acumulació de riquesa de les grans corporacions, i ho ha fet mitjançant l'expansió de les indústries extractives, la agroindústria, la captura de biodiversitat i del coneixement tradicional.

Els pobles indígenes són sens dubte un dels col·lectius humans que de manera més accelerada estan patint la desposseïció provocada per la mercantilització dels recursos naturals. Davant de la imminent amenaça de desaparició, física o cultural, són moltes les comunitats indígenes que han optat per la resistència i la mobilització. Per fer-ho, han reclamat el reconeixement de drets que, poc a poc, han pres forma en diferents instruments normatius, tant nacionals com internacionals. Aquest recorregut de lluites pel reconeixement es va activar especialment a partir dels anys setanta, però ha estat sobretot durant la dècada dels noranta i la primera dècada del present segle quan més avenços normatius s'han esdevingut.

L'any 1989, es va aprovar el Conveni núm. 169 de la Organització Internacional del Treball (OIT) sobre pobles indígenes i tribals, i l'any 2007 es va aprovar per part de l'Assemblea General de les Nacions Unides la Declaració de Drets dels Pobles

Indígenes. Paral·lelament, moltes Constitucions nacionals han incorporat els drets col·lectius dels pobles indígenes incloent, de manera més o menys àmplia, drets d'autogovern i el dret a una consulta prèvia, lliure i informada per tot tipus de decisió estatal que afecti als pobles indígenes, els seus territoris i recursos.

És possible plantejar dues perspectives d'anàlisi sobre l'abast dels canvis normatius en matèria de drets indígenes. D'una banda, es podria defensar que els avenços constitucionals, i especialment la posada en pràctica dels processos de consulta prèvia, han servit de fre, encara que limitat, a l'explotació indiscriminada de recursos. Segons aquesta visió, el fet d'haver de passar per la consulta prèvia amb les comunitats implicades per projectes d'inversió privats o públics, hauria portat a evitar, alentar o matisar els impactes negatius d'aquests projectes. Alhora, hauria servit com a espai d'inserció dels pobles indígenes en les decisions administratives i amb això una certa reconfiguració de l'Estat més d'acord amb la pluralitat cultural que inclou.

Una altra lectura subratllaria la coincidència del reconeixement del dret a la consulta prèvia, i del conjunt de reformes constitucionals en la matèria, amb el desplegament de polítiques neoliberals promotores de l'expoli. Aquesta constatació no veuria avenços en les reformes normatives sinó un intent de re-legitimació d'un règim que buscava aprofundir debilitar l'Estat i accelerar la globalització neoliberal. Els drets indígenes, des d'aquesta perspectiva, serien dispositius inofensius que buscarien més aviat consolidar els esmentats processos econòmics.

Doncs bé, el que es pretén exposar en aquest escrit és que tot i que cal valorar positivament els avenços normatius assolits, que han arribat a anunciar canvis fins i tot de paradigma, com succeeix amb la Constitució boliviana de 2009, el problema de fons és el que trobem amb tot reconeixement de drets: Els drets serveixen en bona mesura per cobrir les vergonyes de la desigualtat, per fer-la menys obscena; parlar de drets és parlar de feblesa, de sub-representació. La seva naturalesa parteix d'una contradicció inevitable: La seva eficàcia depèn de la força real que tinguin els seus destinataris, i com més gran sigui aquesta força (o capacitat d'amenaça) menys necessaris són.

Per aquesta raó, la proliferació de textos jurídics, estatals i internacionals, que reconeixen drets no ve acompanyada necessàriament per una major transcendència dels mateixos (en general escassa), situació que empitjora a mesura que les desigualtats augmenten. Ara bé, quan la posició del subjecte titular dels drets no és d'exclusió o profunda desigualtat, això és, quan aconsegueixen certa posició de força, poden obrir-se certes esclatxes que permetin als drets desenvolupar un efecte catalitzador.

Aquesta és la dimensió política del conflicte en el qual s'insereixen els drets,

d'imprescindible identificació si es pretén entendre el seu abast i potencialitats. En funció de l'acumulació de força dels subjectes, els drets podran desplegar efectes mobilizadores o, contràriament, comportaran més aviat conseqüències paralitzants, i fins i tot legitimadores d'estructures profundament desiguals.

Per aquests motius, mentre les mancances vitals dels pobles indígenes no siguin dràsticament reduïdes, la consulta prèvia, i el conjunt de drets, no poden assegurar la protecció de les seves necessitats ja que mancats de condicions materials per resistir, per negociar, es veuen abocats a la major part dels casos a acceptar les compensacions que l'empresa estigui disposada a concedir. Es tracta, en definitiva, d'una versió una mica més elegant d'alguns dels mecanismes emprats per l'invasor colonial per a la satisfacció de la voracitat sobre els recursos naturals.

Per tant, la lluita pel reconeixement i eficàcia dels drets és la lluita contra les desigualtats, doncs només essent menys desiguals podem fer efectius els drets. Els pobles indígenes en són conscients, i és per aquest motiu que el seu repertori de mobilitzacions és divers: Demanden drets però també posen en marxa mecanismes d'autotutela, pràctiques d'autodeterminació, de resistència en moviment. Cal, per tant, acompanyar i aprendre de la capacitat d'organització i de resposta dels pobles indígenes, lluites hereves d'experiències seculares front d'una dominació colonial encara vigent.